

УДК 657.1:334.76
JEL Classification: G34, M41

DOI: 10.37332/2309-1533.2019.7-8.21

Царук В.Ю.,
*канд. екон. наук, доцент кафедри обліку та економіко-правового
забезпечення агропромислового бізнесу,
Тернопільський національний економічний університет*

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ АГЕНТСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ В КОРПОРАТИВНИХ СТРУКТУРАХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ: НЕОІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ

Tsaruk V.Yu.,
*cand.sc.(econ.), associate professor at the department of
accounting, economic and legal support for agroindustrial business,
Ternopil National Economic University*

WAYS TO SOLVE AGENCY PROBLEMS IN CORPORATE STRUCTURES WITH USING ACCOUNTING INFORMATION: NON-INSTITUTIONAL ASPECTS

Постановка проблеми. Розвиток корпоративного сектору в Україні значною мірою залежить від можливості подолання проблем, пов'язаних з функціонуванням корпоративних структур, а також наслідків їх виникнення, які можуть приводити до введення в оману значної кількості стейкхолдерів та втрати здійснених ними вкладень. Все це призводить до втрати довіри до корпоративних структур з боку існуючих та потенційних інвесторів, як об'єкта інвестування, незважаючи на високу доходність здійснення в них інвестицій. Наприклад, в результаті неможливості обслуговування своїх фінансових зобов'язань агрохолдингом "Мрія" у серпні 2014 р. та паралельного непрозорого накопичення активів його мажоритарними власниками [3], було нанесено значний удар по репутації вітчизняних компаній в очах іноземних інвесторів, зокрема, й по вітчизняній системі бухгалтерського обліку, оскільки основною причиною неможливості погашення зобов'язань агрохолдингом, яким лише у квітні 2013 року було випущено єврооблігацій на суму 400 млн. доларів, стало здійснення маніпуляцій з обліковою оцінкою земельних активів. Тому одним з актуальних питань в умовах сьогодення є пошук шляхів вирішення наслідків виникнення агентської проблеми в корпоративних структурах, а також обґрунтування ролі системи бухгалтерського обліку в їх реалізації.

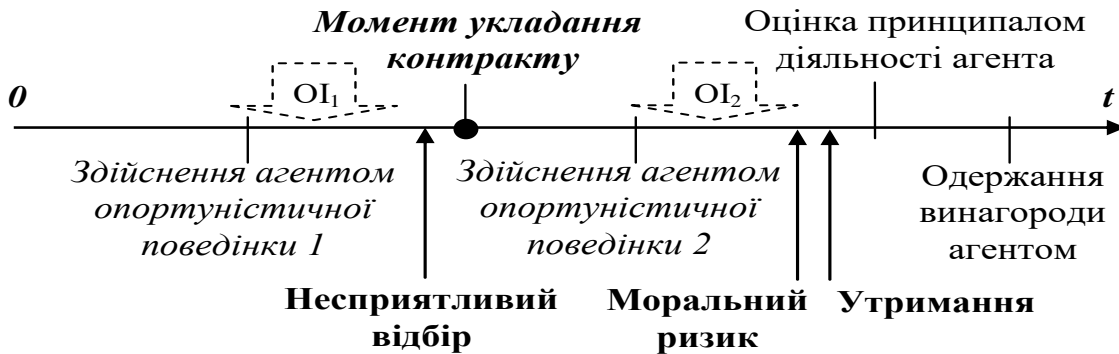
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенню агентської проблеми за допомогою облікової інформації присвячені дослідження К. Ю. Воронової, В. М. Жука, Г. Г. Кірейцева, В. В. Панкова, С. М. Поленової, М. А. Проданчука, І. Б. Садовської, Л. А. Чайковської, І. А. Юхименко-Назарук та ін. Основи контрактної теорії бухгалтерського обліку були сформовані У. Бівером, Р. Боллом, Р. Бушманом, Р. Ваттсом, Дж. Демскі, Р. А. Ламбертом, Дж. Стаубусом, Ш. Сундером, Дж. Циммерманом та ін. Однак, залишаються невирішеними питання агентської проблеми в корпоративних структурах із використанням облікової інформації.

Постановка завдання. Метою статті є здійснення аналізу та обґрунтування шляхів до вирішення наслідків виникнення агентської проблеми в корпоративних структурах на основі використання облікової інформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відправною точкою для розмежування напрямів розвитку бухгалтерського обліку з метою вирішення агентської проблеми в корпоративних структурах є момент часу, в який відбувається надання облікової інформації принципалам, що може використовуватись ними для мінімізації виникнення або усунення наслідків інформаційної асиметрії, що є основною передумовою виникнення агентської проблеми. Цей момент часу залежить від моменту укладання контракту, стосовно якого можна виділити два види опортуністичної поведінки агентів в корпоративній структурі – передконтрактну і постконтрактну (рис. 1).

Роль облікової інформації на передконтрактній стадії. Причиною виникнення агентської проблеми на передконтрактній стадії є приховування від принципала певних особливостей діяльності корпоративної структури або самого агента, які принципал не можна передбачити в контракті, внаслідок чого може бути здійснений несприятливий відбір. Приховані характеристики контракту агента проявляються після його укладання, однак облікова інформація має використовуватись для уникнення несприятливого відбору, що виникає в результаті існування інформаційної асиметрії щодо вимог та особливостей діяльності агента. Таким чином, облікова інформація має використовуватись

принципалом для обмеження поведінкової свободи агента на передконтрактній стадії, тобто до моменту його підписання. Укладання більш оптимального контракту дозволить зекономити принципалам на агентських витратах, які в майбутньому довелося б понести з метою мінімізації опортуністичної поведінки агентів внаслідок делегування останнім повноважень контролю за діяльністю корпоративної структури. В результаті на сьогодні більшістю представників неінституційної теорії бухгалтерського обліку вважається, що облікова інформація є невід'ємною частиною договірної процесу між агентами та принципалами (менеджерами та радою директорів корпоративної структури; позичальниками та менеджерами корпорації тощо), оскільки процедура укладання та встановлення рівня ефективності виконання агентами свого контракту в багатьох випадках базується на облікових показниках (компенсаційні виплати, домовленості щодо погашення кредитів тощо).

Примітка: OI_n – надання облікової інформації принципалам для усунення інформаційної асиметрії та мінімізації наслідків агентської проблеми

Рис. 1. Види опортуністичної поведінки відносно моменту укладання контракту згідно агентської теорії

Джерело: побудовано автором

Згідно моделі несприятливого відбору у агентів та принципалів наявна неоднорідна інформація як щодо особистих можливостей агента, так і щодо умов, які будуть прописані в контракті. Використовуючи різноманітні інструменти, наприклад, компенсаційні виплати, принципали можуть спонукати агентів розкрити свою особисту інформацію або можливості щодо виконання умов, що будуть прописані в контракті. Подібна ситуація також може бути і взаємно протилежною, коли при першому прийнятті менеджера на роботу рада директорів корпоративної структури, маючи доступ до системи бухгалтерського обліку, заздалегідь знає всі можливі перепони, які стоятимуть на шляху діяльності менеджера та не дозволятимуть йому забезпечити повноцінне виконання контракту.

Як наслідок, Р. Ваттс та Дж. Циммерман стверджують, оскільки бухгалтерський облік є важливою частиною процесу укладання контрактів з фірмою, а агентські витрати (i , відповідно, вартість фірми / чи винагорода менеджерів) варіюють в залежності від різних контрактів, то бухгалтерські процедури можуть впливати на вартість фірми i / чи компенсацію менеджера [14, с. 196]. Відповідно, бухгалтерський облік зі спостерігача за діяльністю корпоративної структури перетворився на її активного учасника, впливаючи на результати її діяльності та виступаючи інструментом мінімізації агентських витрат. Таке позитивістське обґрунтування сутності бухгалтерського обліку в контексті неінституційної перспективи дозволило виділити ряд гіпотез щодо ролі облікової інформації в процесі ринкової оцінки діяльності корпоративних структур та використання менеджерами інструментів облікової політики (гіпотеза планових премій/винагород, гіпотеза співвідношення залученого та власного капіталу, гіпотеза розміру підприємства).

На сьогодні застосування такого підходу до розуміння ролі обліку в суспільстві набуло значного розвитку в світі завдяки дослідженням представників англо-американської школи бухгалтерського обліку. Так, на думку О. Н. Волкової, в останні роки відбулось розширення кордонів облікової дисципліни, зокрема, до складу онтологічних облікових парадигм автор відносить розуміння обліку як інструменту влади (базується на філософському підході до розуміння влади, запропонованому М. Фуко) та розуміння обліку як соціального інституту (форми соціальної взаємодії в суспільстві) та соціально-економічного інституту [1, с. 106-107]. Таким чином, бухгалтерський облік слід розглядати не лише як засіб надання інформації для ефективного функціонування систем корпоративного управління, а як один з основних елементів таких систем, який дозволяє мінімізувати наслідки виникнення агентської проблеми.

Обґрунтування місця і ролі облікової інформації на передконтрактній стадії в контексті вирішення агентської проблеми в корпоративних структурах на сьогодні і надалі залишається однією з актуальних проблем, оскільки існування різних моделей корпоративного управління, що передбачають

різний розподіл між правами контролю та відповідальності, вносить певні корективи щодо механізмів її вирішення. Так, на думку П. МакКолгана, для майбутніх досліджень у сфері зменшення впливу агентської проблеми однією з маловивчених тем є аналіз міжнародних особливостей та вимог до розкриття інформації, особливо стосовно компенсації агентам, які відрізняються між собою на міжнародних ринках. Також можна буде провести більше досліджень, присвячених аналізу ефективності інших механізмів, що використовуються в різних країнах. Такі дослідження, можливо, дозволять розширити розуміння того, які аспекти наших власних ринків впливають на ефективність цих інструментів у дисциплінуванні менеджменту для розмежування від інтересів їх акціонерів [11, с. 58-59]. Тому важливе значення з позиції розвитку облікової науки має ідентифікація та обґрунтування шляхів зменшення агентської проблеми в корпоративних структурах за допомогою системи бухгалтерського обліку.

Роль облікової інформації на постконтрактній стадії. Першою причиною виникнення агентської проблеми в корпоративних структурах на постконтрактній стадії є можливість опортуністичного впливу агентами (здійснення прихованих дій) на результати діяльності корпоративної структури або її окремих підрозділів чи бізнес-одиниць. Існування небезпеки стосовно здійснення агентами таких недобросовісних прихованих дій (докладання недостатніх зусиль, зловживання посадою, умисне нанесення шкоди тощо), за якими не має можливості безпосередньо спостерігати принципал, є прикладом виникнення морального ризику, що може призвести до виникнення прихованих витрат в діяльності корпоративної структури.

На відміну від моделі несприятливого відбору, модель морального ризику базується на припущенні, що агенти та принципали володіють однорідною інформацією на момент укладання контракту, однак протягом періоду реалізації контракту у агента є значні можливості для приховування, а у принципала незначні можливості для спостереження з мінімальними витратами за всіма діями агента. Визначаючи неможливість повного і економічно доцільного контролю за діями агента, принципал визначає набір облікових показників, які можна використовувати на постконтрактній стадії для спонукання здійснення агентом таких дій, які забезпечуватимуть співпадіння його інтересів з інтересами принципала.

Таким чином, розкриваючи необхідну для принципала інформацію у вигляді набору показників, облікова система корпоративної структури дозволяє знизити рівень морального ризику, повно і достовірно відображаючи результати діяльності агента, або підняти рівень довіри у відносинах, що в цілому підвищуватиме ефективність контрактної взаємодії. Окрім цього, надання інформації про результати діяльності агента щодо дотримання умов вже укладеного з ним контракту в ретроспективі дозволяє сформулювати у принципала думку стосовно майбутньої поведінки агента, що частково мінімізує проблему несприятливого відбору при укладанні нового контракту.

З іншого боку, облікова система корпоративної структури, яка повністю або частково знаходиться в підпорядкуванні у агентів, враховуючи її подвійну природу як джерела і як засобу обробки і формування облікової інформації, сама виступає інструментом реалізації опортуністичної поведінки шляхом використання її інструментарію таким чином, щоб забезпечити задоволення агентів, які вступають в суперечність з інтересами принципалів. Одним з перших емпірично дану тезу у праці 1985 року підтвердив проф. П. М. Хілі, який займався дослідженням форматів типових бонусних контрактів агентів та аналізом впливу бухгалтерських стимулюючих ефектів відносно них. В результаті проведеного дослідження автор дійшов до двох основних висновків: 1) політика щодо застосування принципу нарахування менеджерів пов'язана зі стимулами формування звітності про прибутки за їхніми контрактами про преміювання; 2) зміни в облікових процедурах менеджерів пов'язані з прийняттям або зміною їх плану преміювання [7, с. 106]. Таким чином, проф. П. М. Хілі встановив, що облікова система компаній, яка знаходиться в підпорядкуванні менеджерів, використовується ними в своїх особистих інтересах для одержання бонусів та премій. Основними інструментами для реалізації таких задач є облікова політика (оцінка об'єктів обліку, власне трактування принципів обліку) та політика щодо додаткового розкриття та оприлюднення фінансової інформації. Так, для збільшення обсягу бухгалтерського прибутку за звітний період, на основі якого визначається винагорода агентів, останні шляхом внесення змін в облікову політику підприємства можуть здійснювати продаж різних видів необоротних активів, мінімізувати витрати шляхом надання знижок на ціни, зменшуючи обсяги витрат на дослідження та розробки тощо. І хоча такі дії агентів напряду не суперечать обліковим стандартам, їх можна відносити до опортуністичної поведінки, оскільки вони негативно впливають на майбутні показники, зменшуючи обсяги виробничої потужності та операційні доходи, гальмуючи інноваційну діяльність корпоративної структури тощо.

Д. А. Боссе та Р. А. Філіпс наводять цілий ряд підтверджень одержаних П. М. Хілі результатів, незважаючи на те, що вони були проведені на 30 років раніше і протягом цього періоду дослідниками висувалась значна кількість пропозицій щодо протидії або пом'якшення наслідків виникнення агентської проблеми в корпоративних структурах, що є додатковим свідченням актуальності вищенаведеної проблематики. Зокрема, автори встановили, що генеральні директори хочуть, щоб члени правління визначали їх змінну компенсацію, з якими вони можуть вести переговори або якими

вони керуються, на основі даних бухгалтерського обліку, які більше підлягають їхньому власному контролю (хоча іноді піддаються зловживанню через "управління прибутками"), ніж ринкові заходи [5, с. 286]. Також Д. А. Боссе та Р. А. Філіпс на основі аналізу праць інших дослідників встановили [5, с. 291], що виконавчі директори, які володіють опціонами на акції компанії, де вони працюють, більше схильні до маніпуляції їх фінансових результатів шляхом застосування інструментів креативного обліку з метою тимчасового задоволення власних інтересів. Однак після розкриття таких маніпуляцій ринкова вартість компаній зменшується, внаслідок чого такі зловживання обліковими процедурами призводять до стратегічних втрат з позиції принципалів. Таким чином, забезпечення уподібнення інтересів агентів та принципалів за допомогою використання опціонів на акції все одно може спонукати агентів до здійснення опортуністичної поведінки, яка призведе не до поточних, а до стратегічних втрат принципалів.

При обранні засобів пом'якшення агентської проблеми на постконтрактній стадії на основі використання облікової інформації в корпоративних структурах слід обов'язково враховувати принцип економічної доцільності, який передбачає, що понесені на запровадження таких засобів витрати будуть меншими за вигоди, які одержать принципали від їх використання. На думку С. Беймена, досить важко емпірично перевірити доцільність провадження тих чи інших засобів, оскільки затрати на їх реалізацію можуть перевищувати вигоди або тому, що модель неможливо описати [4]. Саме тому автором піднімається проблема необхідності доповнення існуючої теоретичної моделі агентської проблеми шляхом включення до її складу витрат на контракти, інформацію про які має надавати система бухгалтерського обліку, що в цілому сприятиме підвищенню значення останньої в забезпеченні вирішення агентської проблеми.

Другою причиною виникнення агентської проблеми в корпоративних структурах на постконтрактній стадії є поява у агентів після укладання контракту прихованих намірів, результатом реалізації яких може бути утримання, тобто використання агентом односторонньої залежності принципала відносно себе для забезпечення реалізації власних інтересів. Особливістю даного випадку є те, що принципал не може знати про всі наміри агента до укладення контракту, тому не може адекватно відреагувати під час їх здійснення, особливо у незворотних випадках, коли результат виконання контракту залежить від лояльності агента, оскільки принципал вже не може впливати на нього. Наприклад, принципалом здійснюються стратегічні інвестиції в спільний проект, однак для його реалізації необхідна обов'язкова участь агента, який може забезпечити надання специфічних послуг для одержання віддачі від таких інвестицій. Після здійснення інвестицій агент утримується від надання послуг, реалізуючи свої приховані наміри, намагаючись одержати додаткові вигоди внаслідок потрапляння принципала в залежність до його волі.

Результатом прояву прихованих намірів є виникнення незворотних витрат, тобто тих витрат, які здійснюються внаслідок рішень, прийнятих в минулому, і які не можуть бути змінені в майбутньому. Оскільки на приховані наміри неможливо вплинути, відповідно, можуть бути використані лише превентивні заходи щодо їх мінімізації, зокрема, розкриття інформації про всі можливі об'єкти та процеси, щодо яких принципал може потрапити в залежність до агента, наприклад, здійснення інвестицій в специфічні активи. Задачею системи бухгалтерського обліку в напрямі мінімізації можливості попадання в залежність до агента є інформування про всі такі можливі об'єкти та процеси (специфічні, ідіосинкратичні), наявні в корпоративній структурі, які можуть бути використані ним для здійснення тиску на принципала. Особливо актуальною дана проблема є при здійсненні угод злиття та поглинання, коли після укладання контракту агенти можуть вивести окремі специфічні активи з компанії без узгодження з принципалами, що передбачає необхідність забезпечення їх достовірного обліку з врахуванням рівня їх специфічності і важливості в контексті мінімізації опортуністичної поведінки агентів.

На сьогодні дослідниками пропонується значна кількість шляхів упередження, зменшення / мінімізації агентської проблеми на основі використання облікової інформації, зокрема, шляхом зменшення рівня інформаційної асиметрії, узгодження інтересів агентів з інтересами принципалів та шляхом зміцнення рівня довіри або впевненості в добросовісності агентів. Для розуміння їх сутності та контексту їх використання в корпоративних структурах треба провести класифікацію таких шляхів та встановити взаємозв'язок з існуючими видами інформаційної асиметрії, які породжують виникнення агентської проблеми.

Одним з найбільш поширених варіантів класифікації підходів дослідників щодо мінімізації агентської проблеми в корпоративних структурах за допомогою системи бухгалтерського обліку є застосування підходу до класифікації агентських витрат, запропонованого М. Дженсеном та В. Меклінгом [8, с. 308], за яким останні поділяються на наступні види: 1) витрати на моніторинг принципалами; 2) витрати на зв'язок з агентами (сигналізування та гарантування); 3) залишкові витрати. Оскільки третій вид витрат виділяється авторами за залишковим принципом, то на його основі недоцільно виділяти окрему класифікаційну ознаку, тому можна виділити два підходи дослідників, які пропонують власні варіанти мінімізації агентської проблеми в корпоративних структурах:

1. Пов'язані з моніторингом за діяльністю агентів, тобто ті, що стосуються удосконалення методів контролю за поведінкою агента під час виконання ним своїх контрактних зобов'язань на основі

використання облікової інформації або стосуються розвитку структур управління, які використовують облікову інформацію або безпосередньо стосуються удосконалення облікової системи корпоративної структури.

Так, на думку португальського дослідника К. Г. Гойе [2, с. 63], для корпоративного управління важливою проблемою є відповідальність ради директорів відносно контролю за діяльністю менеджерів, які можуть викривляти бухгалтерські дані для розрахунку власних річних винагород. З метою вирішення проблеми моніторингу за діями агентів окрема група дослідників (Дж. Демскі, Дж. Фелтем, С. Беймен) займались розробкою інструментів та систем управлінського контролю, завдяки особливій структурі яких з'являється можливість для пом'якшення агентської проблеми шляхом проведення моніторингу за їх діяльністю за допомогою бюджетів, нових систем обліку витрат, створення нових видів центрів відповідальності тощо.

Інший варіант підвищення ефективності моніторингу за діяльністю агентів пов'язаний з удосконаленням структур управління. Так, К. В. Піснелл, П. Ф. Поуп та С. Янг [12] пропонують для зменшення кількості бухгалтерських маніпуляцій з боку найнятих менеджерів вводити до складу директорів сторонніх осіб, які будуть здійснювати моніторинг і забезпечувати належну якість і повноту фінансової звітності корпоративної структури. Значна кількість вчених (Н.-Д. Караушу [6, с. 55-56], Е. Клейн [9, с. 398], К. Лоу, В. Лоу [10, с. 885] та ін.) пропонує функцію моніторингу забезпечити за допомогою удосконалення системи аудиту або корпоративного контролю, наділяючи аудиторський комітет відповідними повноваженнями з метою забезпечення незалежної перевірки діяльності агентів та формування облікової інформації, яку надає агент для підтвердження показників своєї роботи, що сприятиме збереженню впевненості в його ефективній діяльності та довіри особисто до нього. Окрім цього, з введенням в дію Закону Сарбейнса-Окслі (2002 р.) в США на представників ради директорів, які працюють в аудиторському комітеті, покладається особлива відповідальність за нагляд за процесом ведення фінансового обліку, що є прикладом нормативного закріплення аудиту в якості засобу мінімізації проявів агентської проблеми.

В функціонуванні ефективної системи аудиту в корпоративних структурах заінтересовані всі суб'єкти, які намагаються пом'якшити наслідки виникнення агентської проблеми (члени ради директорів, акціонери, позичальники тощо), оскільки аудит надає зовнішнім сторонам впевненості, що облікова система корпоративної структури забезпечує надання своєчасної, релевантної та достовірної інформації про її поточний стан, результати діяльності, і на її основі можна спрогнозувати перспективи її подальшого розвитку та ідентифікувати основні ризики. При цьому слід враховувати, що саме залучення зовнішніх аудиторів є однією з основних причини збільшення агентських витрат.

2. Пов'язані з укладанням контрактів, наприклад, облігаційних, що забезпечують зв'язок з агентами, сприяючи уподібненню або узгодженню інтересів принципалів та агентів шляхом додаткового стимулювання останніх за допомогою різноманітних компенсаційних та бонусних механізмів, при укладанні яких використовується облікова інформація, тим самим зменшуючи опортуністичну поведінку агентів. Узгодження інтересів між агентами та принципалами може забезпечуватись шляхом укладання таких контрактів, в яких прописується юридична відповідальність агентів за здійснення опортуністичної поведінки, що робить її для останніх досить дорогою та не вигідною. Як відмічає Р. Дж. Слоан [13, с. 345], даному напрямку мінімізації агентської проблеми присвячена величезна кількість бухгалтерських досліджень, і це незважаючи на той факт, що відносно незначна частка стимулюючих інструментів пов'язана з заходами, що ґрунтуються на обліковій інформації. Окрім використання інструментів стимулювання, пов'язаних з ринковою вартістю компанії, сучасні автори також вказують на доцільність впровадження різноманітних інструментів, в основі яких покладено використання облікових даних.

Окрім конкретних заходів, які принципали можуть вживати для пом'якшення агентської проблеми, окремі вчені також наголошують на необхідності забезпечення такої контрактної взаємодії між принципалами та агентами, що сприятиме нарощенню впевненості стосовного того, що агенти не будуть здійснювати опортуністичну поведінку. Такий вид заходів називають "м'якими механізмами", які спрямовані на одержання відповідної реакції з боку агентів шляхом демонстрації серйозних намірів принципалів відносно контролю за діяльністю агентів або шляхом формування довірчо-репутаційних домовленостей. Відповідно, формування такої взаємодії може відбуватись як в результаті вжиття принципалами конкретних і цілеспрямованих дій (регулярне проведення аудиту, укладання контрактів з додатковою відповідальністю агентів тощо), так і внаслідок формування довірчих стосунків, що забезпечуватиме формування і розвиток репутаційного капіталу агента.

Виходячи з проведеного аналізу причин виникнення агентської проблеми на передконтрактній та постконтрактній стадіях, запропоновано матричну класифікацію підходів щодо її вирішення (табл. 1).

Всі виділені в табл. 1 підходи до вирішення наслідків виникнення агентської проблеми в корпоративних структурах за ступенем їх залежності від облікової інформації можна поділити на наступні три рівні:

1) *Реалізація яких напряму залежить від облікової інформації* (аудит, звітування, аналіз специфічності активів). Сукупність даних підходів передбачає безпосереднє використання облікової

інформації для здійснення постійного або позапланового моніторингу за діяльністю агентів з метою встановлення рівня відповідності результатів їх діяльності інтересам принципалів.

Таблиця 1

Матрична класифікація підходів до вирішення наслідків виникнення агентської проблеми в корпоративних структурах

Групи підходів	Наслідки виникнення агентської проблеми			
	на передконтрактній стадії		на постконтрактній стадії	
	Несприятливий відбір		Моральний ризик	Утримання
Моніторинг за діяльністю агентів	Сигналізування	Екранування	Аудит, звітування	Аналіз рівня специфічності активів, звітування
Уподібнення або узгодження інтересів з агентами	Надання контрактів для самостійного вибору (самовідбір)		Стимулювання, укладання облігаційних контрактів, контрактів, що обмежують дії	Переукладання контракту на нових умовах з більш сильною переговорною позицією
Нарощення впевненості	Аналіз репутації		Розвиток довірчих відносин	Формування репутаційного капіталу

Джерело: побудовано автором

2) Застосування яких потребує часткового використання облікової інформації (екранування, самовідбір, стимулювання, укладання специфічних контрактів (облігаційних, обмежувальних), переукладання контрактів на нових умовах, розвиток довірчих відносин). Застосування таких підходів передбачає використання облікової інформації для встановлення низького рівня заробітної плати (екранування), для формування меню контрактів з різними умовами (самовідбір), для формування системи додаткових нагород за ефективну діяльність агентів (стимулювання), для формування умов специфічних контрактів та нових переукладених контрактів, що дозволяють обмежити опортунізм агентів на постконтрактній стадії, а також для аналізу витрат, які забезпечуватимуть підвищення довіри між принципалами та агентами.

3) Для застосування яких непотрібне використання облікової інформації (сигналізування, аналіз репутації, формування репутаційного капіталу).

Висновки з проведеного дослідження. Виходячи з моменту укладання контракту, опортуністична поведінка агентів в корпоративній структурі поділяється на передконтрактну і постконтрактну, для кожної з яких було обґрунтовано роль облікової інформації з метою усунення або мінімізації наслідків прояву агентської проблеми в корпоративних структурах. На передконтрактній стадії облікова інформація використовується для укладання та встановлення рівня ефективності виконання агентами свого контракту (компенсаційні виплати, домовленості щодо погашення кредитів тощо). На постконтрактній стадії облікова інформація використовується для моніторингу за діяльністю агентів та спонування їх до здійснення таких дій, які забезпечуватимуть співпадіння їх інтересів з інтересами принципала, а також для нарощення впевненості в діях агентів.

З метою формування єдиних теоретичних засад подальшого розвитку обліково-аналітичного забезпечення корпоративного управління в напрямі вирішення агентської проблеми розроблено матричну класифікацію підходів до вирішення наслідків виникнення агентської проблеми, які, виходячи з рівня їх залежності від облікової інформації, поділено на три основні рівні: 1) реалізація яких на пряму залежить від облікової інформації (аудит, звітування, аналізу специфічності активів); 2) застосування яких потребує часткового використання облікової інформації (екранування, самовідбір, стимулювання, укладання специфічних контрактів (облігаційних, обмежувальних), переукладання контрактів на нових умовах, розвиток довірчих відносин); 3) для застосування яких непотрібне використання облікової інформації (сигналізування, аналіз репутації, формування репутаційного капіталу).

Література

1. Волкова О. Н. Демаркация границ экономической дисциплины: содержательный подход (случай «бухгалтерского» учета). *Вопросы экономики*. 2018. № 2. С. 95-121.
2. Гойе К. Г. Бухгалтерский учет и ответственность: проблема менеджмента компании. *Финансы и бизнес*. 2005. № 3. Т. 1. С. 62-67.
3. Комітет кредиторів "Мрії" просить владу розслідувати діяльність компанії. URL: <http://www.agriagency.com.ua/news/21612.html> (дата звернення: 20.08.2019).
4. Baiman S., Chatfield M., Vangermeersch R. Agency theory. The history of accounting (role accounting): an international Encyclopedia. Routledge, 2014. 674 p. URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/9781315883489> (дата звернення: 20.08.2019).
5. Bosse D. A., Phillips R. A. Agency theory and bounded self-interest. *Academy of Management Review*. 2016. Vol. 41. No. 2. P. 276-297.

6. Cărauşu D.-N. Monitor and control in companies: an agency theory approach. *Journal of Public Administration, Finance and Law*. 2015. Special Issue 2. P. 46-60.
7. Healy P. M. The effect of bonus schemes on accounting decisions. *Journal of Accounting and Economics*. 1985. Vol. 7. P. 85-107.
8. Jensen M. C., Meckling W. H. Theory of the firm: managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*. 1976. V. 3. No. 4. P. 305-360.
9. Klein A. Audit committee, board of director characteristics, and earnings management. *Journal of Accounting and Economics*. 2002. Vol. 33 (3). P. 375-400.
10. Laux C., Laux V. Board Committees, CEO Compensation, and Earnings Management. *The Accounting Review*. 2009. Vol. 84, No. 3. P. 869-891.
11. McColgan P. Agency theory and corporate governance: a review of the literature from a UK perspective. Department of Accounting & Finance, University of Strathclyde, Glasgow, 2001. 77 p. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.202.286&rep=rep1&type=pdf> (дата звернення: 20.08.2019).
12. Peasnell K. V., Pope P. F., Young S. Board monitoring and earnings management: do outside directors influence abnormal accruals? (October 2000). URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=249557 (дата звернення: 20.08.2019).
13. Sloan R. G. Financial accounting and corporate governance: a discussion. *Journal of Accounting and Economics*. 2001. Vol. 32. P. 335-347.
14. Watts R. Zimmerman J. Positive accounting theory. Prentice-Hall, 1986. 388 p.

References

1. Volkova, O.N. (2018), "Demarcation of the boundaries of economic discipline: a meaningful approach (the case of "accounting")", *Voprosy ekonomiki*, no. 2, pp. 95-121.
2. Goyye, K.G. (2005), "Accounting and responsibility: the problem of company management", *Finansy i biznes*, no. 3, vol. 1, pp 62-37.
3. Creditors Committee of "Mriya" asks the authorities to investigate the activity of the company, available at: <http://www.agriagency.com.ua/news/21612.html> (access date August 20, 2019).
4. Baiman, S., Chatfield, M., & Vangermeersch, R. (2014), "Agency theory. The history of accounting (role accounting): an international Encyclopedia", available at: <https://www.taylorfrancis.com/books/9781315883489> (access date August 20, 2019).
5. Bosse, D.A., & Phillips, R.A. (2016), "Agency theory and bounded self-interest". *Academy of Management Review*, Vol. 41, No. 2, P. 276-297.
6. Cărauşu, D.N. (2015), "Monitor and control in companies: an agency theory approach", *Journal of Public Administration, Finance and Law*. Special Issue 2, pp. 46-60.
7. Healy, P.M. (1985), "The effect of bonus schemes on accounting decisions", *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 7, pp. 85-107.
8. Jensen, M.C., & Meckling, W.H. (1976), "Theory of the firm: managerial behavior, agency costs and ownership structure", *Journal of Financial Economics*, Vol. 3, No. 4, pp. 305-360.
9. Klein, A. (2002), "Audit committee, board of director characteristics, and earnings management", *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 33 (3), pp. 375-400.
10. Laux, C. & Laux, V. (2009), "Board Committees, CEO Compensation, and Earnings Management". *The Accounting Review*, Vol. 84, No. 3, pp. 869-891.
11. McColgan, P. (2001), "Agency theory and corporate governance: a review of the literature from a UK perspective". Department of Accounting & Finance, University of Strathclyde, Glasgow, 77 p., available at: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.202.286&rep=rep1&type=pdf> (access date June 18, 2019).
12. Peasnell, K.V., Pope, P.F. & Young, S. (2000), "Board monitoring and earnings management: do outside directors influence abnormal accruals?", available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=249557 (access date August 20, 2019).
13. Sloan, R. G. (2001), "Financial accounting and corporate governance: a discussion", *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 32, pp. 335-347.
14. Watts, R., & Zimmerman, J. (1986), "Positive accounting theory", Prentice-Hall, 388 p.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2019 р.